

Yeni Sosyal Hareketler İçinde Sınıfın Yeri

The Meaning of Class in New Social Movements

Devrim Ertürk*
Mardin Artuklu Üniversitesi

Özet

Yeni sosyal hareketler, bir önceki dönemin sınıf üzerinden işleyen örgütlenmeleri yerine kültür üzerinden yükselen kimlik ve farklılık temelli örgütlenmeler temelinde ortaya çıkmıştır. Bu değişime bağlı olarak da sınıfın etkisini kaybettiği, ortadan kalkmaya başladığı yönünde teoriler ortaya atılmıştır. Endüstri toplumunda yaygın olarak kullanılan toplumsal sınıf kavramının yerine “farklı yaşam tarzını seçenler”, “bireysel yaşam tarzları”, “tanınma talebinde bulunan gruplar” gibi ifadeler kullanılmaya başlanmıştır. Siyaset üretimi, toplumsal sınıflara yönelik olmaktan ziyade, daha parçalı düzlemde gerçekleşmeye başlamıştır. Bu makalede sınıf olgusunun toplumsal hareketler içerisindeki yeri ele alınacak ve yeni sosyal hareketler içerisinde sınıfın neden etkisini kaybettiğini üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hareketler, Sınıf, Yeni Sosyal Hareketler, Refah Devleti, Neo-Liberalizm, Yaşam Tarzı.

Abstract

New social movements rising out of the cultural identity and diversity based organizations has emerged as, which has been different organizations operating out of a class instead of the previous period. Depending on this change, some theories has been put forward claiming that impact of the class had lost and began to disappear. In industrial society, instead of the concept “social class”, “individual life style”, “people choosing different life styles” or “groups asking for recognition” have been ratherly used. Politics production instead of being towards social classes, started to occur in a more fragmented ground. This essay, will focus on the phenomenon of class in social movements and reasons of the class losing impact on new social movements.

Key Words: Social Movements, Class, New Social Movements, Welfare State, Neo-liberalism, Life-Style.

I. GİRİŞ

Sınıf olgusu son dönemde siyaset içerisinde belirleyici bir olgu olma özelliğini yitirmiş gibi görünmektedir. Sınıfın siyasette etkisini yitirmeye başlaması yapısal değişmelere bağlı olarak, siyasette sınıf olgusunun yerine daha parçalı olguların yerleşmeye başlamasını da beraberinde getirmiştir. Sınıf olgusunu gerek siyasette gerekse de sivil toplum yapılanması içerisinde değerlendirirken, sosyal

* *Yazışma Adresi:* Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fak., Sosyoloji Bölümü, Mardin,
e-posta: devrimpasa@hotmail.com

sınıfların öldüğü, sınıfın toplumda yok olduğu savından ziyade, sosyal sınıfların daha önceki dönemlere göre bu mecralarda etkilerinin azaldığından hareket edilirse daha sağlıklı çözümler yapılabilir. Çünkü sınıfların öldüğü, yok olduğu tezi, toplumların sınıfsız bir yapıya sahip olduğunu beraberinde getirebilir. Oysaki toplumsal sınıflar hala toplumda etkili bir şekilde varlıklarını sürdürmektedirler. Sınıfın etkisi değişen sosyal, ekonomik ve siyasal koşulların değişmesine bağlı olarak farklılık göstermektedir.

21. yüzyılda sınıfın etkisinin azalması, yeni toplumsal hareketlerin farklı çerçevede çoğalması ile birlikte, küreselleşmenin de etkisi ile yerelliğe yapılan vurgunun arttığı görülmektedir. Toplumsal ve siyasal alanda bireylerin aidiyetleri ise daha küçük gruplar bağlamında ifade edilmektedir. Bu çerçevede de kimlik politikaları bireylerin aidiyetlerini belirlemede giderek önem kazanmaktadır. Buna bağlı olarak sınıfın daha bütünsel yapısının yerini daha küçük bir sosyal grubu ifade eden aidiyetler almaya başlamıştır.

Yeni toplumsal hareketlerle sınıfın bağlantısı 1980'den sonra yeni toplumsal hareketler tartışmalarının kültür üzerinden yükselmesiyle birlikte bu tartışmalar kimlik ve farklılık üzerinden gelişmiş ve sınıfı inkar eden teoriler türetilmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak da işçi sınıfının artık sol değerler tarafından savunulmasının ortadan kalktığı, işçi sınıfının da gelişen hizmetler sektörü nedeniyle sol politikalara ihtiyaç duymadığı yorumları yeni liberal akımların da etkisiyle sıkça savunulmuştur. Buna bağlı olarak da sınıfa dayanmayan yeni sosyal hareketlerin geliştiği savunulmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte, kapitalizm de küreselleşmekte ve toplumu da kendi anlayışı çerçevesinde yeniden inşa etmektedir. Bu yeni dönemde ekonominin belirleyiciliği ile birlikte, kendinden farklı olanları da daha yakından tanıyan bireyin kendi gibi ortak özelliklere sahip olan bireylerle birlikte hareket etmesi de söz konusudur. Yani birey küreselleşmenin getirileri ile birlikte, kendi kültürel özelliklerinin daha iyi farkına varmakta ve bu dönemde insanları bir araya getirebilecek olan noktalar kültürel özellikler olarak ön plana çıkmaktadır.

Küresel kapitalizm ve neoliberalizm ile birlikte bireyselleşme yaygınlaşmış, toplumsal ilişkiler ve cemaat yapıları gittikçe parçalanmış, vatandaş tüketiciye indirgenmiştir. Bu dönüşüm içerisinde de bir dönem kitlelerin ilgilendiği politika, bireyler için eski anlamını yitirmiştir. Bir önceki dönemin kapsayıcı, bütüncül siyaset anlayışı daha parçalı siyasete yerini bırakmıştır. Siyaset de bu parçalanmışlık üzerinden politika üretmeye indirgenmiştir. Ortaya çıkan bu yeni yapı içerisinde yeni toplumsal hareketler olarak nitelendirilen kültürel temelli hareketler, siyasetin birer parçası olma iddiasını benimsemiştir.

II. SOSYAL HAREKETLER

Sosyal hareketler en genel ifade ile parçası olduğu toplumdaki değişmeyi özendirme ya da değişmeye direnme amacına yönelik bir çaba olarak tanımlanabilir (Bottomore, 1987: 22). Sosyal hareketler ilk ortaya çıkışları ve işleyişleri itibariyle toplumda yanlış olan şeyleri siyasal erki de ele geçirerek değiştirme devrim veya reform yoluyla eylem yapma amacıyla olan örgütlenmelerdir.

Tarihsel süreç içerisinde toplumsal hareketler dönemsel değişimlere bağlı olarak farklı şekillerde ve boyutlarda kendini göstermiştir. Tarihsel bağlamında toplumsal hareketler konusuna bakıldığında ilk olarak bir talep ile örgütlenen işçi sınıfı olduğu görülür. Zaten toplumsal hareketlerin ortaya çıkması ve gelişmesi de kapitalizmle birlikte gelişen bir süreçtir.

Toplumsal hareketler 19. yüzyıl kapitalizmine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal hareketleri incelerken öncelikle bunların modern toplumlarda ortaya çıkan olgular olduğunu söylememiz gerekir. Sosyal hareketler modern toplumun gelişmeye başladığı ilk dönemlerde özellikle sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan toplumsal adaletsizliğe karşı duruş biçiminde kendini göstermiştir. Fakat sosyal hareket deyimi ilk olarak Batı Avrupa’da ancak ondokuzuncu yüzyılın başlarında kullanıma kavuşmuş olup, ilk sistemli tartışmalar toplumsal hareketi proleteryanın sınıf savaşımı ile açıklamıştır. Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde sosyal hareketler 19. yüzyılın sonuna doğru işçi hareketleriyle özdeş hale gelmiştir (Bottomore, 1987: 23).

Modern toplumlarda proleteryanın mücadelesine dayalı olan toplumsal hareketler bir siyasi parti ile ortak hareket etmişlerdir. Siyasal bir talepleri olduğu için siyasi bir parti ile birlikte olmak durumu ortaya çıkmış olabilir. Bu sosyal hareketlerin toplumsal tabanına bakıldığı zaman, genellikle aynı sınıfa tabi kişi ve gruplarca oluşturulduğu görülmekteydi. Çok daha geniş katılımlı, kitlesel ve etkili muhalefet ortaya koymaları önemli bir özellikleri olarak görülebilir. Bu hareketlerin bir diğer önemli özelliği, aktörlerinin, siyasal yapı tarafından sapkın, anomik, marjinal toplumdan kopmuş ve modernitenin sağladığı imkanlardan yeterince faydalanamayan kimseler olarak görülüyor olmasıdır. Önemli kolektif hareket teorisyenlerinden Smelser da, modernleşme sürecinin doğurduğu yapısal değişimlere tepki olarak ortaya çıkan irrasyonel ve geçici hareketler olarak değerlendirdiği sosyal hareketleri ilk olarak marjinal olarak nitelendirmekte, fakir ve köksüz insanların bu hareketlerin toplumsal tabanını teşkil ettiğini ileri sürmektedir. İkinci olarak da sosyal hareketleri, modernleşme sürecinin meyvelerinden herkes faydalandığında zayıflayacak geçici bir olgu olarak algılamaktadır (Smelser, 1962’den akt. Çayır, 1999: 14)

Sosyal hareketler ortaya çıkış dönemleri, talepleri ve örgütlenme şekilleri açısından ekonomik yönde talepleri olan hareketler olmuşlardır. Hareketlerin talepleri ücretler, iş güvencesi, sosyal güvenlik, iş hayatında kontrol gibi üyelerinin gelecekteki ekonomik durumlarını geliştirmeye yöneliktir (Shaun, 2002: 147). Bu tip sosyal hareketlerin bir diğer özelliği hareketlerinin gelişiminin bir noktasında bir iktidar savaşımına doğrudan katılabilecek, iktidarı ellerine geçirdiklerinde de toplumu yeniden kurmak amacıyla kullanabilecek, örgütlü siyasal kümeler yaratması veya var olan siyasal örgütleri değiştirmesi ya da ele geçirmesidir (Bottomore, 1987: 26).

İşçi sınıfının 19. yüzyıl kapitalizmi karşısındaki mücadele ile kendini göstermiştir. Kapitalizmin yoğun iş gücü talebi nedeniyle özellikle Batı Avrupa’ya ve Amerika’ya göçler yaşanmış ve bu süreçte farklı etnik ve dini kültürel gruplarla tanışılmıştır. Bu süreç de kültürel temelli sosyal hareketlerin ortaya çıkmasında bir ölçüde etkili olmuştur. 1960’larda ortaya çıkan toplumsal hareketler de kimlik ve

azınlık politikalarını temel alan hareketler olmuşlardır. 1990'larda ise küreselleşmenin ve küresel sermayenin kendini dünya çapında göstermesi ile birlikte bu duruma muhalif bir toplumsal hareket yapılanması kendini göstermiştir. Toplumsal hareketlerle ilgili olarak söylenebilecek bu üç farklı dönem birbirinden tamamen bağımsız bir süreçte ortaya çıkmış değildir (Porta ve Diani, 1999: 253).

Günümüz toplumlarının sınıf yapısının değiştiği ve bu nedenle eski sınıf yapısının yerini ağırlıklı olarak “yeni orta sınıflar”ın aldığı, bu değişime bağlantılı olarak sınıf ve sınıf kimliğine dayanan “eski sosyal hareketler”in etkisini yitirdiği yönünde bir gelişme görülmektedir. Bunun yerini ise günümüzde kültürel kimliklere dayanan çeşitlenmiş sosyal hareketlerin, diğer bir deyişle “yeni toplumsal hareketler”in aldığı, kültürel kimlik üzerinden yükselen bu yeni toplumsal hareketler aracılığıyla demokrasinin yükseleceği ve geliştirileceği iddiaları sınıf tabanlı sosyal hareketin bitmiş olduğunu göstermektedir. Kimliklere yapılan bu vurguda bireyin “özgürleşimi” ile toplumun demokratikleşmesi özdeşliği varsayılmaktadır. Diğer bir deyişle, kültürel kimlik temsili bireyin “özgürleşiminin” belirleyeni olarak yorumlanmakta ve dolayısıyla da makro ölçekte demokrasinin gerçekleştirilebilmesinin de ön koşulu olarak görülmektedir. Ancak, bu savların tümü ve özellikle de bireyin “özgürleşimi” ile toplumun demokratikleşmesi sürecinin özdeşliği varsayımı, içinde oldukça önemli sorunları barındırmaktadır (Erbaş-Coşkun, 2007: 6).

Endüstri toplumun ilk dönemlerinde ortaya çıkmış olan sınıf temelli sosyal hareket örgütlenmesi günümüz toplumunda işlevini yitirmiş görünmektedir. Geçmiş dönemde toplumsal çatışmanın kaynağı ekonomi alanındaki bölüşüm üzerinde yoğunlaşırken, günümüzde çatışma eksenini kültürel alana kaymakta ve bireysellik ön plana çıkartılarak, talepler daha bireysel düzeyde kalmaktadır. Yeni dönemde özerklik, çoğulculuk, farklılık, kimlik taleplerini temel alan yeni mücadele biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni örgütlenme ve işleyişe sahip olan hareketler “yeni” olarak anılmaktadır.

III. YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER

Yeni toplumsal hareketler geçmiş dönemin sosyal hareketlerinden farklı, ancak onları da içeren bir nitelikte ortaya çıkmış ve kendini göstermiştir. Yeni toplumsal hareketleri tanımlamada kimlik, çoğulculuk, sosyo-kültürel özellikler, sivil itaatsizlik gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Yeni toplumsal hareketler yeni bir takım özellikleri ile birlikte bir muhalefet olarak kendini göstermektedir.

Toplumsal hareketler ilk ortaya çıktığı dönemde ekonomik çıkarlar üzerinden bir örgütlenme ve faaliyet göstermiştir. O dönemde geniş yankı bulan sınıfsız toplum ideali ile tek bir sosyal sınıftan oluşan üyeleriyle siyasal erki ele geçirme hedefinde örgütlenmişlerdir. “Devrim fikriyle özdeşleşmiş neredeyse bir siyasal partinin ya da siyasal hareketin gölgesinde şekillenen işçi hareketi bu tip hareketlerin en iyi örneklerinden biri olmuştur” (Çayır, 1999: 16). Bu tür hareketler endüstri toplumun ilk döneminde ortaya çıkmış ve hareketin içindeki aktörlerin

birer devrimci olarak tarihsel görevlerini yerine getirmek üzere örgütlenmiş birer özne konumunda oldukları “eski hareketler” olarak ifade edilmektedir¹.

Yeni sosyal hareketler önceki dönemlerin sosyal hareketleri gibi ortaya çıktıkları toplum bağlamından bağımsız değildir. Sosyal teorisyenler bu bağlamın değişik yönlerine vurgu yaparak birbirlerinden farklı biçimlerde tanımlarlar. Touraine yeni sosyal hareketleri, kendisinin post endüstriyel toplum paradigması çerçevesinde ele alır. Touraine’e göre post endüstriyel toplum, daha önceki dönemden ekonomik, siyasal ve toplumsal anlamda farklı ilişkilerin görüldüğü bir toplum tipidir. Bu dönemde siyaset değişmiştir, ekonomi değişmiştir ve buna bağlı olarak da toplumsal ilişkiler değişmiştir. Bu değişen koşullar içinde mücadele eden toplumsal hareketler, yeni döneme uyum sağlama açısından farklı örgütlenme ve mücadele yolları benimsemişlerdir. Bu hareketleri de “yeni” yapan ortaya çıktıkları koşullar içinde farklı bir örgütlenme ve işleyiş mekanizması oluşturmalarıdır. Yeni sosyal hareketlerin ortaya çıkışı sosyal hareketler ve siyasal yapı arasındaki dönüşümü simgelemektedir. Yeni toplumsal hareketler, yaşanan dönüşüm sonucu sivil alan içerisinde siyasal erk talebi olmayan ve devleti kontrol etme amacı olmayan bir yapılanma ortaya koydukları için yenidir (Touraine, 1992: 142-143’den akt. Çayır, 1999: 16).

Yeni toplumsal hareketlerin tanımıyla ilgili olarak üç farklı paradigma ön plan çıkmaktadır. Bunlardan ilki kaynak mobilizasyonu paradigmasıdır. Kaynak mobilizasyonu, çağdaş hareketleri daha çok politik düzeyde ele alır. Mevcut çatışmaları, ya dışlanmış toplumsal grupların sisteme katılma mücadelesinin (Tilly, 1978’den akt. Çayır, 1999: 20) ya da kaynakların farklı biçimde dağıtım talebinin bir ifadesi (McCarthy ve Zald, 1997’den akt. Çayır, 1999: 21) olarak açıklar. Kaynak mobilizasyonu paradigması, her ne kadar homojen bir paradigma olmasa da, teorisyenler temelde kolektif hareketlerin, stratejik bir mantıkla bireylerin çıkarlarının rasyonel bir takibi olduğunu ileri sürerler. Bir hareketin başarısı politik aktör olarak tanınma elde etme yahut maddi kazancın arttırılmasına bağlıdır (Çayır, 1999: 20-21).

Tilly’nin kaynak mobilizasyonu teorisi daha çok çıkar amaçlı ve maddi kazanç beklentisi temeline dayanmaktadır. Bu açıdan da daha çok endüstri toplumunun sınıf temelli sosyal hareketlerine yakın bir duruş ortaya koymaktadır. Stratejik mücadele ve güç ilişkilerinin vurgulanması nedeniyle kültürel değerlerin göz ardı edilmesi ortaya çıkmaktadır. Bu durum da Tilly’nin eleştirilmesine neden olmuştur. Bu tip bir yaklaşım çatışmanın kültürel ve yapısal boyutunu göz ardı etmektedir².

Tilly’nin yaklaşımı daha çok siyasal boyuta vurgu yapmaktadır. Güncel çatışma alanlarının boyutunun sadece siyasal açıdan ele alınması eksik bir

¹ Touraine endüstri toplumunun hareketleri olan işçi sınıfı hareketlerini ve işçileri birer aktör olmaktan ziyade, zorunlu bir değişmeyi gerçekleştirmeyi kendilerine görev belirlemiş birer figür olarak kabul eder. Çayır da bu hareketlerin eski toplum tipine ait olmasını ima etmesi anlamında eski sosyal hareketler ifadesini kullanmaktadır (Touraine, 1992: 142-143’den akt. Çayır, 1999: 16)

² Bu tip bir yaklaşım, çatışmanın kültürel ve yapısal boyutunu göz ardı etmektedir (Cohen ve Arato, 1992, 499-501’den akt. Çayır, 1999: 22).

tanımlama olabilir. Çünkü yeni sosyal hareketler artık geçmiş dönemden oldukça farklı bir boyuta kaymıştır ki o boyutta kültürel, kimlik temellidir.

Yeni toplumsal hareketler paradigması ise günümüz hareketlerini anlamlandırma açısından daha uygun bir yaklaşım olarak görülebilir. Çünkü yeni sosyal hareketler siyasal düzlemde mevcut değerler, normlar ve kimlik yapılarında bir tanınma talebinde bulunmaktadır. Güncel tartışmalarda ön plana çıkan sosyo-kültürel boyuttur. Yeni dönemde kültürel alan çatışmanın sahnelendiği bir yer olmaktadır. Sosyal hareket devlet gücünü ele geçirmeye değil, toplumsal bir muhalefete yönelmiş bir harekettir.

Touraine ve Melucci'nin önderliğini yaptığı yeni toplumsal hareketler paradigması mevcut değerler, normlar ve kimlik yapılarında değişim taleplerini simgeleyen sosyo-kültürel boyutu öne çıkarmaktadırlar (Çayır, 1999: 23). Touraine'e göre toplumsal hareketler, politik düzeyi aşarak tarihsellik düzeyinde yeni bir toplumun kendini üretme kapasitesi işlediğini öne süren sivil toplumdur. Klasik sosyolojiyi tersyüz ederek toplumsal sistemi tarihselliğin üretildiği, çatışmaların gerçekleştirildiği ve öznenin bilincinin temellendirildiği bir alan olarak tanımlayan ve aktör sosyolojisini öne süren Touraine'e göre toplumsal hareketler, "bir toplumsal duruma tepki değil, kültürel modeller ve tarihsellik üzerinde kontrol için savaşılan bireyler arasındaki çatışmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çatışma, siyasal sistemin kırılmasına ya da kültürel reformlara yol açabilir. Bir sosyal hareket kendisi aracılığıyla kültürel yönelimlerin tarihsellik alanının bir toplumsal örgütlenme biçimine dönüştürüldüğü çatışma davranışdır" (Touraine, 1999: 49-50). Touraine toplumsal hareketi şöyle tanımlamaktadır: "Bir sosyal hareket, tarihselliğin biçimi, kültürel yatırım, bilgi ve ahlak modelleri üzerindeki hakimiyeti ya da bağımlılığı ile tanımlanan bir sosyal sınıfın, bu kültürel modellere yönelmiş çatışmacı hareketidir" (Touraine, 1999: 51).

Melucci'ye göre, son dönemlerde ortaya çıkan kolektif hareketler, yaş, cinsiyet farklılıkları, sağlık, tabiatla ilişki ve insan neslinin devamı gibi daha önce gündeme gelmemiş sosyal çelişkilerden kaynaklanmakta ve sosyolojik analizde önem kazanmaktadır (Melucci, 1999: 81).

Edgar Morin ise, yeni toplumsal hareketlerin miladını; Mayıs 1968 protesto eylemleri ve merkezine aldığı duyarlılıktan doğan kültürel dönüşüm olarak görür. Ona göre: "Mayıs 1968, erişkin, etkin, normal olan beyaz adamın, gençleri, kadınları, beyaz olmayanları, üretici olmayanları, sapkın olanları... vb. kendine tabi kılan egemen tarihsel kültür modelinin modası geçmişliğini vurguladı" (Morin, 1998: 113).

Yeni sosyal hareketlerle ilgili çalışan pek çok araştırmacı da Morin gibi hareketlerin başlangıcının Amerika ve Fransa'da başlayan öğrenci hareketleri olduğunu düşünmektedir. Hareket Fransa ve Amerika'dan sonra bütün Avrupa'ya yayılmış, 68'in muhalefet hareketi, Batı'nın istikrarlı demokrasileri açısından yeni ve sarsıcı bir gelişme olmuştur. Çünkü bu hareket, açıkça bir kültürel kopuşu ifade etmektedir. "Hareket, modernitenin temel varsayımlarından biri olan ilerleme fikrini sert bir şekilde sorguluyor; anarşiyi hiyerarşiye, bireysel özgürlüğü kolektif değerlere üstün tutuyordu" (Önder, 2003: 38).

Modernliğin sıkıntılarının ortaya çıkmasına bağlı olarak modernlik projesi eleştirilmeye başlanmış ve toplumsal örgütlenmeler de bu eleştiriler çerçevesinde yeniden yapılanmaya başlamışlardır. Modernliğe yapılan kültürel boyuttaki önemli eleştiri, bireylerin kolektif yapılanmaları karşısında yok sayıldığı, bireyin kendini gerçekleştirebileceği alanların ortadan kaldırıldığı eleştirisidir. Bu eleştiriler çerçevesinde kolektif kimlikler -ulus, sınıf gibi- eleştirilmeye başlanmıştır. Yeni toplumsal hareketler bu açıdan post modern anlayışla uyuşan bir özellik ortaya koymaktadır.

“60’lı yılların sonuna doğru, hiyerarşik yapılanmaya, üretime, ekonomik büyümeye ve merkezi siyasal örgütlenmeye karşıtlık yükselirken, kültürel kimlik, özerklik ve katılım taleplerinin yoğunlaştığı gözlemlenmektedir” (Önder, 2003: 39). Yine bu dönemde ekonomik gelişme ve yükselen refahla birlikte post-materyalist değerler öne çıkmış, çıkar paylaşımına dair siyasi konular önemini yitirmiş ve kültürel konular ön planda yer almaya başlamıştır. Bununla birlikte sosyal hareketlerin sistem karşısındaki tavırları da değişikliğe uğramış, hareketler sisteme karşı devrimci bir saldırı olmak yerine demokrasinin değişmesini ve gelişmesini isteyen daha çoğulcu ve yurttaş yönelimli hareketler olmaya başlamıştır. Bu hareketler devrimci olmasa bile siyasal alanda önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. Her şeyden önce yeni hareketin değerleri modern sanayi toplumunun değerleriyle çatışmakta, geleneksel temsil yapısı ve muhafazakâr siyaset anlayışının dışında kalmakta ve doğrudan eyleme dayanmaktadır (Yılmaz, 2001: 378-379).

Kaldor; “yeni hareketlerin özellikle barış, çevre, üçüncü dünyanın yoksulluğu, cinsiyet, demokrasi yurttaşlık hakları gibi konularda seslerini duyurduklarını” (Kaldor, 1991: 35-36) gözlemlemektedir. Nalçaoğlu ise yeni toplumsal hareketlerin karakteristiğine yönelik değerlendirmesinde “yeni toplumsal hareketlerin topyekûn projeler yerine görece daha kısmi, daha yerel, daha bireyci nitelikler taşıması” (Nalçoğlu, 1990: 66)’na vurguda bulunmaktadır.

Ortaya çıkan bu yeni hareket biçimi, rasyonellik ve pozitivist anlam dünyasının ürettiği ikili karşıtlıklar düzeyinde kurgulanan modernliğin artık yadsınma eğilimine girdiği anlamını taşımaktaydı. Yeni toplumsal hareketlerin de bu anlamda, on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan işçi hareketlerinin aksine, kişisel ve kültürel kimlik taleplerinin merkezinde gerçekleşen hareketler olarak öznelendirme ve kişisel özerkliği sağlamaya yönelik olduğu söylenebilir. Şöyle ki; modernite ekonomik temelli bir gerginliği içinde barındırmaktaydı. Modernite burjuva ve proletarya şeklinde sınıflı bir yapıyı oluşturmuştu. Batı Avrupa, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra refah devleti politikalarıyla maddi bir doyuma ulaşmıştı. Maddi doyum ve boş zaman imkânı bireyleri maddiyattan farklı şekillerde hareket etmeye yöneltti. Alternatif yaşam, feminizm, çevrecilik, vb hassasiyetlerle hareket eden bireyler kamusal yaşamı farklılaşmış bir yaşam alanına dönüştürdüler (Çaha, 1998-1999: 80-81).

Endüstri toplumundaki sosyal hareketler sınıf olgusu gibi daha bütüncül bir olgudan hareket edip, daha çok siyasal bir özelliğe sahipken; yeni dönemde bunun yerine “farklılık”, “kimlik”, “çoğulculuk” gibi kavramlar üzerinden bir siyaset anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu yeni siyaset anlayışı da post-Marksist yazarlardan neo-liberal düşünürlere ve post-modernist düşünürlere kadar etkili bir

şekilde dile getirilmektedir. Laclau ve Mouffe, Negri ve Hardt'a göre sınıf üzerinden bir demokratik işleyiş artık söz konusu değildir. Günümüz demokrasisini sınıf temeli üzerinden değil kimlik üzerinden yeniden tanımlamak gerekmektedir. Siyasal eylemin gerçekleştirilebilmesi çokluk şartına bağlıdır. "Çokluk, demokrasiyi yani herkesin herkes tarafından yönetimini gerçekleştirebilecek yegane toplumsal öznedir" (Negri ve Hardt, 2004: 114). Bu anlayışa faklı bir noktadan yaklaşan Wood'a göre ise "çoğulculuk ve kimlik politikaları bir araya gelmez toplumsal teoriler üzerinde birleştirici bir etki yapacaktır. Kendi ifadesi ile "yeni çoğulculuk ve kimlik politikaları, farklılıkları, çeşitliliği ve çoğulculuğu vurgulamalarıyla en anlaşılmasız 'post-marksist' ve 'post-modern' kuramlardan 'yeni toplumsal hareketlere' kadar uzanan 'yeni revizyonizmleri' birleştirmektedir"(Wood, 2003: 302). Küreselleşme bir yandan türdeşleştirici bir etki yaparken bir yandan da bu şekilde çoğulcu bir anlayış ortaya çıkarmaktadır. Wood'a göre küreselleşme ile etkin olan bu çoğulcu anlayış bir perde görevine sahiptir. Kapitalist toplumun baskın bir özelliği, toplumun kamusal ve özel alanlarının her köşesinde kendi sistemi ile kurmuş olduğu egemenliği görünmez kılmaktır. Bu sayede de kapitalist sistem, kendi sisteminin bireyleri türdeşleştirici özelliğinin gözden kaçmasını sağlamaktadır. Değişik tüketim biçimleri ile ölçülen yaşam tarzları, tüketimin bir gösterge olması bireylere homojen bir küresel kültür dayatırken, kimlik politikaları da desteklenmektedir. Kimlik politikaları, kapitalizmin insanları bireyselleştirmesinin sonucu olarak, bireylerin bir araya gelmesini de engellemektedir. Sınıfsal hareketlerin de etkisini yitirmesi bu yönde ele alınabilir. Çünkü sınıf kavramı bireyler üzerinde çok daha fazla birleştirici bir etki yapmakta ve bireyleri daha güçlü kılmaktadır. Kimlik politikaları ile parçalanmış durumda olan bireyler, bir araya gelmekte güçlük çekmekte, bir araya gelseler de önemli bir ölçüde güç oluşturmaktan yoksun olmaktadırlar.

Toplumsal çatışma alanında yaşanan bu değişim ulus-devletin sorgulanmaya başlamasıyla da ilgilidir. Bireylere geçmiş dönemlerde kim olduğu konusunda bir yol gösterici olan sosyal sınıf ve ulus sorgulanmaktadır. Geniş kitleleri bünyesinde barındıran sınıf gibi sosyal olguların yerine daha küçük çaplı aidiyetlerle sosyal hareketlerin ikame edilmesi ya da yeni bir özellikte sunulması, küresel sermaye karşısındaki muhalefetin etkisiz hale getirilmesi ile birlikte düşünülmelidir. "Sahip olmaya karşı var olmak ön plana geçmektedir" (Kaya, 2007: 1465). Bireylerin birlikte hareket ederek kendi çıkarları etrafında toplanmaları ve kendileri için maddi temelli taleplerde bulunmaları yerine sosyo-kültürel taleplerle sistemin içinde mücadele etmeleri küresel sermaye açısından yeğlenir bir durumdur³.

Sermaye dünyanın her yerine kolay hareket edebilme amacı ile dünya çapında küresel sermayenin lehine politik bir kültür oluşmasını arzulamakta ve bunu desteklemektedir. Küresel sermaye ile birlikte yeni bir politik kültür oluşturma

---

³ Bu durum yeni sosyal hareketlerin sermaye ile birlikte hareket ettiği anlamına gelmemelidir. Küreselleşme karşıtı hareketler veya savaş karşıtı hareketler dünya ölçeğinde önemli sesler getiren, küreselleşmenin imkanları ile de gayet iyi örgütlenebilen hareketlerdir. Ancak burada esas vurgulanmak istenen yeni sosyal hareketlerin kitlesellikten daha parçalı bir konuma bürünmüş olmalarıdır.

çabası da ortaya çıkmıştır. Bireyler bu politik kültürle birlikte birer tüketiciye dönüştürülmüş, katılımcılık ise tüketici haklarına indirgenmiştir. Bu süreçte bireyler depolitize edilmiş ve gelişen küresel iletişimle birlikte, iletişim araçlarından yayılan enformasyon da bu tüketim düzenini destekleyen bir işleyiş ortaya koymuştur. Depolitizasyon süreci kapitalist toplumun istediği bir olgudur. Çünkü kapitalist toplumun iyi bir şekilde işlemesi çoğunluğun demoralize ve depolitize edildiği koşulların oluşmasına bağlıdır. “Toplum gerçekleştirilmesi mümkün olan daha iyi bir dünyanın oluşması için gerekli toplumsal değişim umudundan vazgeçtiği, bu nedenle kamusal yaşamın göz ardı ettiği ve toplumsal piramidin en üstünde yer alan tüm kararları terk ettiği noktada faal hale gelir”(Mcchesney vd, 2003: 26).

Bauman’a göre özel ve kamusal alanda kavramlarda belirsizlik ortaya çıkmış, bu belirsizlik aynı zamanda özel ve kamusalın da sınırlarının silinmesine, ayrımların ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu belirsiz ortamda toplum bir arayış içindedir. Siyasette olduğu gibi toplumsalın diğer alanlarında da sağlam bir zemin arayışı bireylere hakim olmuştur. Hakim olmakla birlikte adeta yaşamsal bir konuma gelmiştir. Bu çerçevede de bir korku olgusu ortaya atılmış ve belirsiz korku olgusu üzerinden siyaset yürütülmeye çalışılmıştır. Tüm bu sağlam zemin arayışları Bauman’a göre boşunadır. Bireyselleşmiş bir toplumda⁴ kişisel meseleler kamusal meselelere dönüştürülmekte, bireysel özgürlüğün artmasıyla kolektif iktidarsızlığın da artması söz konusu olmaktadır (Bauman, 1999: 11).

Yaşanılan dönemde bireylerin karşı karşıya kaldığı sorunlar parçalı ve dağınık olarak kendini göstermektedir. Ancak bu dağınıklık ve parçalanmışlık karşısında birey de yalnız ve güçsüz kalmaktadır. Bu parçalanmışlık karşısında bireyin ortaya koyduğu muhalefet de aynı şekilde parçalıdır. Muhalefetin dağınıklığı, onu yoğunlaştırıp ortak bir davaya bağlamanın ve ortak bir suçluya karşı yönlendirmenin güçlüğü, sadece çekilen acıları daha da karmaşıklştırıyor. Çağdaş dünya, ümitsizce dışarı çıkacak bir yol arayan yüzer gezer korku ve hayal kırıklıklarıyla ağızına kadar dolu bir kaptır (Bauman, 1999: 23).

Furedi’ye göre “güvenlik 1990’lı yılların temel değeri haline gelmiştir. Bir zamanların **dünyayı değiştirme** (ya da olduğu gibi koruma) kaygısının yerini güvenliği sağlama kaygısı aldı” (Furedi, 2001: 25). Güvenlik sektörü adı ile anılan bir sektörün ortaya çıkması, siyasilerin ve siyasal partilerin parti programlarında ve siyasal söylemlerinde kişisel güvenliğe yer vermeleri toplumda egemen olan güven probleminin toplumdaki etki derecesini göstermektedir.

Korkunun egemen olduğu, umutsuz bir dünya algılayışının bulunduğu bir dünyada “güven” olgusu yaşamın her alanında birincil konuma gelmiştir. Ekonomiden aileye kadar yaşamın her alanındaki ilişkilerde temel sorunsal güven olgusu olmuştur. Güvenin bu derece ön plana çıkmasının altında postmodernite ile birlikte artan belirsizlik ortamı, öznenin pasifleştirilmesi süreci yatmaktadır (Furedi, 2001: 29).

⁴ Bireyselleşmiş bir toplumda insan eylemlerinin sonucu bilinmemektedir. Ortaya çıkan müphemlik durumunda, ne nasıl davranacağımızı bilebiliriz ne de eylemlerimizin sonucunu bilebiliriz. Bu durum da bireyleri korkuya iterek, toplumsal alanın daha da parçalanmasına, güvensizliğin ortaya çıkmasına neden olur (Bauman, 2005: 76).

IV. SOSYAL HAREKETLERDE SINIF NEDEN ETKİSİZ KALDI?

Gerek toplumsal gerek ekonomik gerekse de siyasal dönüşümler sonucu yaşanan yapısal değişimler belirtilen alanlarda farklı örgütlenme modelleri, farklı hedefler ve farklı işleyişler ortaya koymuştur. Buna bağlı olarak da sınıf temelli siyaset, örgütlenme şekilleri daha da parçalanarak farklı alt kollara ayrılmıştır. İşçi sınıfı içinde farklı kimlikler şüphesiz işçi sınıfının ekonomik, siyasal gücünü azaltmıştır.

Toplumsal hareketlerdeki farklılaşma toplumun parçalanmışlığından da etkilenmiştir. Ayrıca, toplumda çıkar temelli, kitlesel hareket edebilecek bir yapı olan sınıf yapısının bozulması da bu değişimde etkili olmaktadır. Öncelikle ekonomik anlamda esnek üretim şekline geçilmesi ile birlikte emek piyasasında bir kırılma yaşanmıştır. Sermayenin örgütlü iş gücü karşısında güçlenmesini sağlayan bu değişim, işçilerin de gücünü azaltmıştır.

Fordist birikimi en iyi tanımlayan kelime rijidite (sertlik) idi. Söz konusu rijidite problemi, bir yandan değişmez bir tüketici piyasasını varsayarak, kitlesel bir üretim için uzun dönemli ve büyük ölçekli sabit sermaye yatırımlarıyla ilişkili iken diğer yandan özellikle tekeli sektörlerdeki, yerleşik ve korporatist emek örgütlenmesine dayanan işçi sendikaları ile ilgiliydi. Fordist üretim biçiminde işçi sınıfının bir yandan refahı artarken bir yandan da yönetime katılmaktadır. Ayrıca işçi sınıfının ücretlerinin yüksek olması kitlesel üretim için talep yaratmıştır (Lipietz, 1993: 230-231). Artan işçi sınıfının refahı, fordizmin krize sürüklenmesi ile eleştirel bir boyut kazanmış ve sermaye, emek piyasalarını, emek sürecini yeniden inşa etme ve dolayısıyla emek maliyetlerini kısıtlama yönünde bir çabaya girmiştir.

Süreç sonunda hızlı bir sendikasılaşma ortaya çıkmıştır. Özellikle mal üretiminden, hizmet sanayilerine geçiş yönündeki değişim, işverenlere, iş yerini sendikasılaşma yönünde destekleyici bir işlev görmüştür. Buna ek olarak yöneticilerin hakları güçlendirilmiş, çalışma kuralları sıkılaştırılmış, iş güvenliği azalmış ve kanunlarla oluşturulan ücret düzeyleri mümkün olan minimum düzeyin etrafında salınım göstermiştir. Pek çok durumda kanunlarla korunsa bile, sendikalaşma son derece zayıf bir karaktere sahip olmuştur.

İşgücünün parçalanmışlığı⁵, merkez ve çevre arasındaki yeni sınıf bölünmelerinin unsurlarını içerdiği ölçüde, toplumda postfordist katmanlaşmaya doğru bir eğilimin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu tip bir bölünmüşlüğe kolektif bir hareketle direnç gösterilmesi, toplumsal patlamanın yaşanmaması yolunda düşünülen en iyi çözüm olmaktadır. Bu tip hareketin başarısızlığı sonucunda oluşacak toplumsal yapı ise köktendincilik ve cemaatler gibi kolektif idealizmin arkaik formuna doğru bir yönelişi beraberinde getirecektir. İhsan ve biat üzerine şekillenebilecek bu tip toplumsal formasyonlarda sosyal hak kavramı, yerini yoksullara yardıma bırakmıştır.

⁵ Emek sürecinin parçalanması, sendikalara da yansımıştır. Sendikaların işçi sınıfı üzerinde birleştirici bir unsur olarak bir işlev yerine getirmeleri gerekirken özellikle son dönemde sendikaların bir araya gelişleri anlamında olumsuz bir etkiye sahip olmuşlardır. Sendikalar da sıklıkla bu grupları birleştirmek yerine ayırtmaktadır (Clark-Lipset, 2007: 76).

Esnek üretim tarzı, ileri teknoloji ve yüksek nitelikli iş gücü aracılığıyla ürün çeşitliliğini, ürün farklılaşmasını sağlamış, tercih yelpazesini genişletmiş, girişimciliği desteklemiş, rekabet yaratarak verimliliği arttırmış olabilir. Bireylerin piyasa dolayımıyla toplumsal baskıdan kurtulabilmesine, örneğin farklı yaşam tarzlarını benimseyebilmelerini –cinsel serbestlik, kültürel çoğulculuk, serbest dolaşım imkanı ve hızına kavuşabilme gibi- sağlamış da olabilir. Diğer taraftan bu imkanların kullanılması, bireyin piyasada sahip olduğu pazarlık gücüne bağlıdır. Niteliksiz emeğe sahip olan işsizler, sokak çocukları, dünyanın büyük bir bölümünde kadınlar, eşcinseller, hayat kadınları ve daha birçok depolitize kılınmış marjinal alt-sınıflar –mikro ölçekte yaygınlık kazanan tahakküm ilişkilerine- tabi kılınmaktadır.

IV. a. Fordizm-Postfordizm

Fordizmin özellikleri: 1. Kitle üretimi ve tüketimi: Yapılan üretim belli özel müşterilere değil, toplumun genelini hedeflemektedir. Kitle üretimi için gerekli olan kitlesel talebin örgütlenmesi ve oluşturulması öngörülmektedir.

2. Ürünlerde yüksek standartlaşma: önceden tespit edilen kitle tüketim profiline göre standart ürünler tasarlanmakta ve üretilmektedir. Kitlesel üretim için standartlaşma gereklidir.

3. Esnek olmayan bir üretim süreci: Üretim süreci, standart bir malın kitlesel üretimi için tasarlandığından, malın niteliğinde kolaylıkla değişim yapmaya müsait değildir. İmalat hattında, rutin işler yapacak işgücü çalışmakta olduğundan, sadece sadece standart ürünün imalatını yapma becerisi söz konusudur.

4. İş örgütlenmesinde yeni teknolojiler kullanılmakta: Rutin işler yapması beklenen işgücünün yerine makine kullanılabilen, yeni teknolojilerle işgücünün çeşitli bileşimleri, verimliliği artırma amacıyla denenmekte ve kullanılmaktadır.

5. Rutin işler yapan yarı eğitilmiş işgücü kullanımı öngörülmekte: Seri ve kitlesel üretim hattında, standart ürünün belli bir bölümündeki görevi yapacak ve kolayca ikame edilebilecek işgücü çalıştırılmaktadır.

6. Keynesçi ekonomik politikalar ve piyasa düzenlenmesi: Gerekli kitlesel talebin sağlanabilmesi için, devlet müdahalesi ile gelişen sanayileşmeye sıcak bakılmakta, fordist sistemin zayıf noktası olan kitlesel talebin refah devleti politikalarıyla oluşturulması istenmektedir.

7. Hegemonik bir nitelik göstermektedir: Güçlü bir yönlendirme ve bütünleşme eğilimi sözkonusudur. Bireylerin sisteme uyumu, özel hayatlarına varıncaya kadar denetlenerek ve yönlendirilerek sağlanmaya çalışılmaktadır.

8. Bir yaşam tarzı düzenleme biçimidir: İnsanlara önce gelir sağlama, sonra da bu geliri nasıl kullanacaklarını öğreterek yaşam biçimlerini doğrudan doğruya belirleme çabası görülmektedir (Eraydın, 1992: 15).

Postfordizmin özellikleri:

1. Esnek bir birikim düzeni ve esnek üretim rejimi
2. Küçük ölçekli üretim
3. Ürün farklılaştırması
4. Stoksuz çalışma
5. Üretim esnasında kalite kontrolü

6. Üretim sürecinin parçalanması
7. İşgücünün uzmanlaşması ve çoklu görevler yüklenmesi
8. İşgücünün niteliğine göre iş güvencesi ve ücret
9. Sendikalaşmanın önemini kaybetmesi
10. Bilgisayar esaslı yatırımların doğuşu
11. Mavi yakalı geleneksel işçi sınıfı yerine beyaz yakalı işgücü
12. Kadını daha çok çalışabilmesine yeni teknolojilerin imkan sağlaması
13. Çokuluslu şirketlerin hakimiyeti ve özerkliği
14. Esnek uluslararası iş bölümü (Eraydın, 1992: 28).

İki farklı üretim biçiminde devletin ve ideolojinin özellikleri

Fordizm	Postfordizm
Sertlik	Esneklik
Kolektif kazanç	Bireyselleşme/bölünme
Refahın tabana yayılması	Kolektif ihtiyaçların ve sosyal güvenliğin özelleşmesi
Merkezileşme	Yerelleşme ve bölgelerarası keskin rekabet
Tüketiciye dayalı kitle tüketimi, kitle toplumu	Bireysel tüketim
Toplumsallaşma	Bireyselleşme

IV. b. Refah devletinin etkisi

Ulus devlet 1945 sonrası dönemde kapitalist modernleşmenin kurucu elementi olarak sunulmaktaydı. Ancak refah devletinin ortaya çıkışı tarihsel konjonktür içinde 18. yüzyılda yaşanan sınıf çatışmalarının derinliği ile II. Dünya Savaşının sonucudur. Özellikle toplumsal düzlemde devlet, zayıf toplumsal grupları, işçileri, kiracıları, tüketicileri korumak için geliştirilen sosyal güvenlik politikaları yanında (Tezcan, 1998: 51) uzun vadede toplumsal çatışmaları yumuşatmak ya da en azından belirli bir mecraya sokmak amacıyla değişimleri yönetmek, planlamak gibi fonksiyonları üstlenmekle görevlerini iyice arttırmıştı (Habermas, 1997: 262-263). 1929 Krizine giden süreçte eşitsizliklerin azaltılması yönünde devletten artan talepler karşısında devlet tarafından sosyal politikalar uygulanmaya başlamıştır.

Bu inanç doğrultusunda refah devleti herkes için yeterli bir toplumsal ücreti garanti etmeye çalışmak ya da eşitsizlikleri gidermek, azınlıkların göreceli yoksunlaşmasına ve dışlanmışlığına çare olmak üzere gelirin yeniden dağılımı yönünde politikaları ve hukuksal bir takım önlemleri uygulamak zorunda kalmıştır. Bu dönemde devletin iktidarının meşruluğu, toplumun bütün kesimleri için istihdam, sosyal sigorta, yeterli ücret gibi sosyal politikalar uygulamasına ya da kısaca herkese askeri bir yaşam düzeyi sağlamasına bağlı hale gelmiştir (Harvey, 1999:162).

Refah devletinin sağladığı istikrarı ve dolayısıyla toplumsal uzlaşmayı sağlayabilmesi, 1914'ten başlayarak Henry Ford'un otomobil üretiminde

kullanmaya başladığı üretim tarzının II. Dünya Savaşı sonrasında yaygınlaşması ile bağlantılandırılmaktadır. Fordizmi önemli kılan unsurlar: **a.** standartlaştırılmış, homojen metalar şeklinde kitlesel üretim, **b.** kitlesel istihdam, **c.** iş gücünün kontrolünü sağlayan önceden belirlenmiş, zaman ve mekan planlamasını öngören Taylorist yöntem, **d.** bu yöntemi uygulayan merkeziyetçi, hiyerarşik bir yapıdır.

Fordizm yalnızca üretim boyutlu değildir. Aksine, Fordizmin refah devletinin Keynesyen politikalarıyla kesiştiği yer kitlesel tüketim boyutudur. Kitlesel, standartlaşmış, homojen meta üretimi, kitlesel tüketimle beslenen bir döngünün parçasıdır. “Kitlesel istihdam”, çalışanları, aynı zamanda tüketicilere dönüştürmekte; tüketiciler, “kitlesel üretim”in ürünleri olan standart ve homojen metaları teknolojik şebekeler aracılığı ile elde ederek, “kitlesel tüketimi” gerçekleştirmekte; böylece üretim-tüketim döngüsü işlemektedir.

İşçi-tüketici açısından bir yandan bireyselleşmeye diğer yandan homojenleşmeye doğru çift yönlü eğilim, toplumsal oluşuma belli bir istikrar ve tahmin edilebilirlik kazandıran bir gelişme politikasını mümkün kılmıştır. Ayrıca ev işleri alanına giren, çocuk, hasta, yaşlı bakımı, temizlik gibi hizmetler, uzmanlık alanına girerek metalaşmış, kitlesel tüketimin konusu olmuşlardır. Kitlesel tüketimin diğer bir fonksiyonu, piyasadaki metaların (buzdolabı, araba gibi) nüfusun büyük çoğunluğu tarafından tüketilmesi yoluyla ortak bir yaşam tarzını yaratması ve bireyleri bu yolla toplumsallaştırmasıdır (Wagner, 1999: 130-132).

Bu üretim tarzıyla sermaye küçük fedakârlıklarla güvenli bir kârlılık kulvarında yol alırken, işçi hareketi de sendikal örgütlenmeler aracılığıyla emek piyasalarında ve üretim süreçlerindeki işleyişe ilişkin yeni roller ve fonksiyonlar üstlenmiştir. Ekonomik yaşamda en büyük üretici ve aynı zamanda düzenleyici rolü üstlenen devletin arabuluculuğu da eklenince, örgütlü işçi hareketi, sermaye ve ulus-devlet arasında süregiden ve savaş sonrası dönemin iktidar tabanını oluşturan, gergin ama sağlam güç dengesi kurulmuştur. Bu güç dengesinin sağladığı refah, sosyal yardıma muhtaç marjinal kesimleri kapsayacak boyuta ulaştığında uzlaşmanın kapsamı da en üst düzeye ulaşmış oluyordu.

Söz konusu doğrultuda refah devletinin artan fonksiyonları ile yönetim kavramının temel nesnesi bürokratik aygıtları içeren “devlet” olmuştur. Devlet yönetiminin asıl unsuru da bürokrasi ve onun işleyişiyle ilgili olarak kamu yönetimidir. Kamu yönetimi bağlamında ilk değişiklik onun ussal bir yapıya ve uzmanlık bilgisine kavuşturulmasıdır. Personelin siyasal baskılardan uzak kalabilmesi ve bürokrasinin kendi içinde özerkliği amaçlanmıştır.

Siyasal düzeyde ise baskı gruplarının özellikle sendikaların meslek örgütlerinin etkili olduğu katılımcı bir demokrasi anlayışı ortaya çıkmıştır. Bunun doğal sonucu olarak kitlesel siyasal partiler etkili olmuşlar ve devlet kaynaklarının dağıtımında rol oynamışlardır. Sosyal refah devleti anlayışı yurttaşların siyasete katılımının ön koşulunun onların ekonomik durumunu düzeltmek ve sosyal, siyasal haklarını güvence altına almak olarak görmekteydi. Bu nedenle kitleler haklar yoluyla ne kadar çok sisteme dahil edilebilirlerse o kadar fazla toplumsal yaşama katılacaklardır. Aksi durumda insanlar marjinalleşecek ve katılım göstermeyeceklerdir (Kymlicka, 2004:401).

Ancak refah devleti iyi işlediği dönemde dahi toplumsal alanda aşırı derecede yer edinen bürokrasiye ve katılımcı demokrasinin içeriğine ciddi eleştiriler gelmiştir. 1970'lere geldiğinde refah devletinin ekonomik krizden önce gündelik yaşamın en ince ayrıntılarına kadar müdahaleye varan devlet kapsayıcılığına, bireylerin edinimlerini belirleyen pratikleri uygulayan kurumlarına karşı bir tepki gelişti. Ardından ekonomik krizle birlikte hızlı teknolojik gelişmelerin yarattığı, değişime uyarlanamadığı için devlet aygıtına; kitlesel talepleri karşılamak için devletin olanaklarını verimlilik yerine oy maksimizasyonuna göre siyasal parti, siyasetçi ve yasama meclisine eleştiriler geldi.

Bütün bu eleştirilere siyasal ve yönetsel bağlamda teorik zemin kazandırılmıştır. İlk olarak siyasal boyutta özel alan-devlet ayrımı yapılarak özgürlükler bağlamında yeniden gündeme getirilmiştir. Hayek, devletin ekonomik yaşama muğlak bir kavram olarak tanımladığı, sosyal adalet adına küçük bir müdahale yolunda bir adım bile atmasının toplumu “kölelik yolu”na sokacağını, devletin her geçen gün büyüme eğilimi gösterip totaliterleşeceğini ileri sürmüştür. Devletin piyasaya müdahalesi, bireylerin kendi kaderini tayin edememesine; planlamacı devletin ortak iyi adına kurduğu “amaçlar hiyerarşisi”ne tabi olmalarına neden olacaktır. Bireylerin ekonomik tercihlerinin sınırlandırılması durumunda bu sınırlama, yaşamın diğer alanlarını da belirleyecek; kaynakların dağılımı merkezi yönetimin inisiyatifine bırakılacaktır (Hayek, 1999:131; 150-151).

1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarında globalleşme projesinin oluşumu ile devletin rolü artan eleştiriler doğrultusunda yeniden tanımlandığında gelişmenin belirleyici unsurunun devlet aygıtı olduğu düşüncesi terk edilmiştir. Oysa 1940'lar ve 1970'ler arasında ortaya çıkan devlet kılavuzlu sosyal devletin taşıdığı ama gün yüzüne çıkmayan çelişkiler, globalleşme projesinin yükselme bağlamı içinde refah devletine yönelik meydan okumalarla gün yüzüne çıkmaktadır (Berger, 2001: 889).

Bir yandan ulus-devlet eleştirisi, diğer yandan ulus-devletten sonra süreklilik gösteren kapitalizmin- “global kapitalizm” (Berger, 2001), “kapitalizmin geç kültürel (ve küresel) mantığı” (Jameson, 1994) ya da “modern-dışlaşma”nın (Touraine, 2002)- eleştirileri yeni politik tartışmaların eksenini oluştururken, geçiş dönemi içerisinde nasıl bir yönetim gerçekleştirilebileceği sorunsalını da beraberinde getirdi. Bu bağlamda devletin ekonomik ve toplumsal yaşamda üstlendiği fonksiyonların azaltılması ile sorunların çözüleceği ön görüldü.

Bu yeni dönemde, birey kolektif kurum ya da sınıf, halk, millet gibi varlıklardan üstün tutulur; toplumsal, ekonomik ve politik olaylar incelenirken homo economicus olan bireyin eylem ve davranışlarından hareket edilir. Bu ilke aynı zamanda bireylerin kendi toplumsal konumlarından sorumlu olduklarını varsayar. Bireylerin özgürlüğü, her bir bireyin baskı ve zorlama olmaksızın belirli kurallar altında özel alan içerisinde istek ve tercihlerini gerçekleştirme anlamına gelen negatif özgürlüktür. Baskı ve zorlama ise iki kaynaktan gelebilmektedir: diğer bireyler ve devlet.

Devletin kurumsal kapasitesinin azalması, toplumsal sorunları çözecek politikalar üretememesi, en azından politikaları uygulayamaması anlamına gelmektedir. Ulus-devletler için meşruiyet krizi yaratan bu durum, uluslar arası

müdahalelerle birlikte bu meşruiyet krizini daha da derinleştirmektedir. Zaman ve mekan anlayışını esnekleştiren ürün çeşitliliğine dayalı uzmanlaşmış iş gücü gerektiren yeni üretim tarzı, kendisini yeni duruma uyarlayacak imkanlardan yoksun olduğundan gerekli donanımını sağlayamayan insanların işsiz kalmasına yol açmaktadır. Daha önce kamusal olan hizmetlerin piyasada metalaşması, piyasayı kitleleri dışlayıcı bir unsura dönüştürmektedir. Devletin boşalttığı alanda, devletin önceki işlevlerini üstlenecek toplumsal mekanizmaların yokluğu, az gelişmiş ülkelerde toplumsal talepler ile taleplerin muhatabı olan siyasal iktidar arasında gerilimi yükseltmekte; devletin ekonomiye müdahalesi ideolojik nedenlerle ya da devletin kendi yoksulluğundan kaynaklanan kısıtlarla engellenince baskı aygıtları daha çok devreye girmektedir.

V. SINIF ÜZERİNE

Toplumsal hareketler içerisinde sınıfın etkisinin azalması refah devleti uygulamaları ve esnek üretim tarzıyla değinilen noktalardan dolayı önemlidir. Ancak toplumsal yaşama bakıldığında sınıfın etkisi daha önceki dönemlerden farklılaşmış da olsa etkisini kaybetmemiştir. Ancak etkisizleşmesi yönünde bir değişim söz konusudur.

1970'lerden itibaren sınıfsal bakış açısı giderek azalmaya başlamıştır. Amerikan sivil haklar hareketi, Batı Avrupa'da çevreci ve anti-nükleer hareketler, İran ve Orta Doğu'da radikal dinci hareketler sınıf yorumunun daha ileri bir eleştirel gözden geçirilmesi çalışmalarını harekete geçirmiştir (Pakulski, 2007: 34). Bu dönemle birlikte sınıf üzerine yeni tartışmalar başlamıştır. Etkisini mi yitiriyor, yoksa yok mu oluyor şeklinde iki farklı boyutta tartışmalar kendini göstermiştir. "Eski geleneksel hiyerarşiler azalıp ve yeni toplumsal farklılıklar ortaya çıkıyorken son birkaç on yılda sınıf çözümlerinin yetersizliği daha da belirginleşmektedir. Bu değişimlerin tümü toplumsal tabakaların doğasını köklü biçimde değiştirmekte ve esaslı uyarlamalar gerektirmesi nedeniyle eski teorileri sarsmaktadır" (Clark-Lipset, 2007: 75).

Sınıf yapısı önemli bir değişim geçirmiştir. Hizmet sektörünün gelişimiyle yeni bir sınıf –orta sınıf- ortaya çıkmış ve işçi sınıfı orta sınıfa doğru gelişim göstermiştir. Bu da "eski tanımlanan anlamıyla bir işçi sınıfından bahsedilemeyeceği" yönünde bir iddianın destek görmesinde etkili olmaktadır. İkinci bir iddia da işçi sınıfı ister değişsin ister değişmesin artık politikayı sınıflar düzeyinde kurmak imkansızdır (Erbaş-Coşkun, 2007: 7).

İnsel'e göre, post-modern zamanlar, gittikçe parçalanmış bir toplumda büyük seküler anlatıların ve buna bağlı sosyo-ekonomik toplum aidiyet simgelerinin etkisizleşmesine ve bireyselleşmenin toplumsal ilişkilere damgasını vurmasına yol açmıştır (İnsel, 2008: 21). Bireyselleşmenin toplumsal ilişkilere hakim hale gelmesiyle birlikte sınıfsal çelişkiler değil bireysel düzeyde olan çelişkiler anlamalıdır. Toplumun bireye dayanması sonucu modern dönemin veya endüstri toplumunun sınıfsal çelişkileri yerini daha yumuşak ve yatay olan bireysel çelişkilere bırakmıştır.

Bireyselleşmenin hızla toplumda yaygınlaşması sınıf kavramının önemini yitirmesinde etkili olmuştur. Ancak bu iddianın bireyselleşmeden ziyade toplumsal

alanın parçalanması⁶ üzerinde durması daha anlamlı olabilir. Çünkü kitlesel üretim ve kitlesel tüketim anlayışının yerini bireysel üretim ve bireysel tüketime bırakması, ayrıca işçi sınıfının değişen iş yapısındaki değişimlere bağlı olarak parçalanmışlık arz etmesi, günümüz toplumunda bireyselliğin ön plana çıkmasının altında yatan nedenler olarak sayılabilir.

1980'lerden sonra neoliberal politikalar etkisini iyice hissettirmiş ve işçi sınıfı birçok bakımdan güçsüz duruma düşmüştür. Buna bağlı olarak da sınıf çelişkilerinin artık toplumun temel ayrılık noktasını oluşturmadığı ve özelde ise işçi sınıfının gerileme içine girdiği ileri sürülmektedir (Callinicos, 2006: 9). Bu iddiaların belli ölçüde haklılık payı vardır. Her şeyden önce sınıf olgusu özelde de işçi sınıfı küresel kapitalizm karşısında gerileme içine girmiştir. İşçi Partisi'nin İngiltere'de üst üste aldığı seçim yenilgileri de bu tartışmaların artmasında etkili olmuştur. Gamble, toplumsal eğilimlerin giderek muhafazakarlardan yana döndüğünü, İşçi Partisi'nin tabanının giderek Kuzey İngiltere, İskoçya ve Galler'deki gerileyen sanayi bölgelerinde sınırlı kaldığını ileri sürüyordu (Gamble, 1987'den akt. Collinicos, 2006:10).

Sınıf üzerinde yapılan tartışmalarda tüketimin artması, statülerin değişmesi gibi gelişmeler göz önüne alınmakta bu da sınıfsal çelişkiyi maskeleymektedir. Özellikle tüketim üzerine yoğunlaşan sınıf tanımı, büyük ölçüde sınıfsal çelişkilerin kaybolduğu, işçi sınıfının orta sınıfa⁷ yaklaştığını hatta bu iki sınıf arasında fark kalmadığı inancına yol açacaktır (Collinicos, 2006: 12). Tüketim kalıplarının artmış olması, toplumsal tabakada yer alan sınıfların gerçek durumunu gizleyebilir. Ayrıca kültürel kimlikler üzerinden ilerleyen toplumsal çözümleme teorileri de sınıfın etkisinin azalmasında önemli bir yere sahiptir. Son dönemde çok fazla ön planda olan kimlikler toplumsal çözümlemelerde önemli bir yere sahip olabilir. "İrk, din ya da etnik grup temelinde örgütlenen sosyal hareketler neredeyse son otuz yıla damgasını vurmuştur" (Kaya; Şahin Kaya, 2006: 41). Oysa ki etnik köken ve kültürel temelli aidiyetlerin toplumsal gruplar üstünde birleştirici özelliği daha az etkilidir. "Etnik köken, aile, yaşanan yer gibi özellikler kişinin kimliğini, tutumunu ve ilişkilerini biçimlendirmekle birlikte toplumsal profillerin belirlenmesinde sınıf üyeliğinin maddi koşulları kadar etkili olmamaktadır" (Öngen, 1996: 35). Ancak

⁶ Modern sonrası toplumun özelliği olan parçalanmışlık, iktisadi yaşamdaki konumların da parçalanmasını, bireyselleşmesini beraberinde getirmektedir. Bu parçalanma sanayi sonrası üretim yapısının baskın özelliğidir. Bu nedenle sosyal sınıf kavramı geçmişte sahip olduğu toplum içi bölünmenin asli anlam üreticisi niteliğini kaybetmiştir. Sosyal sınıflar sosyolojik olarak anlamlı bir kategori olmadıklarına göre, sınıf mücadeleleri de artık tarihi yapan asli dinamik olarak ele alınamaz. Sosyal sınıf olgusunun etkili varlığı ve anlamı kalmamışsa, o zaman sınıf mücadelelerinin de öznesi kaybolmuş demektir. Yeni tarih, sınıf mücadelelerinin değil, bireylerin hayat patikaları ile belirlenmektedir. Sosyoloji ancak etnometodoloji veya mikro sosyoloji olarak anlamlıdır. Tarih de artık toplu hikaye anlatmak yerine tek tek bireylerin hikayesini aktarmalıdır. Bu tür iddiaların önemli bir dayanağı, günümüz siyasal söylemlerinde sınıf olgusuna yapılan vurgunun azalması, zaman zaman kaybolmasıdır (İnsel, 2008: 22).

⁷ Orta sınıflaşma, beyaz yakalı işçilerle ya da işlerle birlikte yaygın olarak kullanılmış, Yuppierde olduğu gibi, emeği ile çalışan, tüketimde üst sınıflarla yarışacak düzeye –neredeyse gelen- yeni bir sınıf oluşmaya başlamıştır. Öngen'e göre mal üretmekle hizmet üretmenin arasında bir ayrım anlamlı değildir. Çünkü gerek mal gerek hizmet üretimini günümüzde tamamen meta üretiminin biçimleri durumuna gelmiştir (Öngen, 1996: 198).

toplumsal çözümlenmeler de daha mikro düzeyde gerçekleştiği için sınıf kolaylıkla göz ardı edilmektedir.

Collinicos'a göre sınıfın etkisizleştiği ile ilgili bir diğer önemli nokta sınıfın meslekle özdeşleştirilmesidir. İşçi sınıfının sadece kol emeği ile çalışan kesim ile sınırlandırılması işçi sınıfının sayıca giderek azaldığı hatta ortadan kalkmaya başladığı yolunda bir yargıya varmamıza neden olmaktadır. Sınıfı meslekler üzerinden tanımlamak aradaki çelişkilerin gözden kaçmasına neden olmaktadır. (Collinicos, 2006 :13). Farklı mesleklerde çalışan bireylerin sınıfsal konumlarını nesnel bir şekilde belirleyebilmek için, o bireylerin iş gücünü satmak zorunda olup olmadıklarına ve üretim araçlarına mülkiyet açısından konumlarına bakmak gerekir (Collinicos, 2006 :41). Bu şekilde bir değerlendirme işçi sınıfının sayısının artırmayabilir. Ancak toplumsal alan içerisinde sınıfsal çelişkilerin daha açık bir şekilde görülmesini sağlayabilir.

Sınıf hareketi ile ilgili sunulan karşıt tezlerden birisi de orta sınıflaşmanın artmış olduğu iddiasıdır. Toplumda yeni bir orta sınıf oluşmuştur. Ve bu sınıf tüketim kalıpları açısından burjuva tarzı bir yaşam benimsemiştir. 1970'li yıllarda yoksul ve azınlık gruplardan, emekçiler arasındaki örgütlenme düzeyinin hızla düşmesi karşısında, gerek enflasyondan gerekse genişleyen devlet harcamalarından faydalanmakta son derece başarılı olan bir menejerler, profesyoneller, yeni girişimciler ve rantiyeler tabakasının, kitlesel bir alt-burjuvazinin politik açıdan gittikçe güç kazanması söz konusu (Collinicos, 2006: 77).

Yeni Sağ, politik olarak bu toplumsal ve ekonomik değişiklikler üzerinde yükselmişti. 1970'lerin ortalarında "bütün genç profesyoneller, orta düzey menejerler ve yeni girişimciler kuşağı, yerel ve ulusal politikaya atıldılar". Bunlar "sahip olma isyanına", "toplumsal işsizliği arttıran bir yeni zenginler hücumuna" önderlik ettiler ve şu tür istemleri vardı: "Amortismanın hızlandırılması, tümüyle denetimsiz spekülasyon emlak piyasaları ve sınır tanımayan bir kat mülkiyeti, kamu hizmetlerinin taşarılara yaptırılması, vergi fonlarının kamu eğitiminden özel eğitime aktarılması, asgari ücretlerin düşürülmesi, küçük işyerleri için yasal sağlık ve güvenlik standartlarının kaldırılması". Yeni Sağ'ın başlıca politik başarısı, elbette Beyaz Saray'a Ronald Reagan'ı oturtmak oldu. 1983-84'te Reagan'ın sağladığı dev silah harcamalarına ve aşırı dış borçlanmaya bağlı olan ve dünya ekonomisi için büyük bir istikrarsızlık unsuru oluşturan ekonomik patlamanın patolojik ortamında serpilip boy atan Yuppiler⁸ olmuştur (Collinicos, 2006: 78).

Collinicos'a göre işçi sınıfının tarihi, sermaye birikimi ve yeni sanayilerin gelişmesine ve başka sanayilerin daralmasına yol açtıkça, sürekli bir değişimin tarihidir. Bu değişimin her aşamasında sınıf, sistemin dinamiği tarafından yeniden

⁸ 1980'lerden sonra genç şehir profesyonelleri (Young Urban Professional) olarak ortaya çıkan Amerikalı bir meslek sahipleri grubunu ifade etmektedir. Amerika'da 1980'den sonra günlük yaşamda ve medyada adından sürekli söz ettirmeye başlamışlar ve siyasette de belli bir adayı destekleyerek, siyasal alanda kendilerini ifade etmişlerdir. 1946 ve 1966 yılları arasında doğan genç nesiller için kullanılan bu kesim, ekonomide de nitelik isteyen işlerde çalışmış, kariyer sahibi olmuş ve büyük şehirlerde yaşamışlardır. Özetle yeni orta sınıf gibi Amerika'da kendini gösteren bir statü grubu (Dekker ve Ester, 1990).

yapılandırılır, işçiler yeni alanlarda yoğunlaşırken eski yoğunluk alanları da dağılır (Collinicos, 2006: 125).

Toplumsal sınıfın bu değişmelerle beraber etkisinin azaldığı yönünde bir eğilim ortaya çıkmaktadır. Yeni dönem koşullarında sınıf bir önceki dönemin siyasetinde ve toplumsal hareketlerinde belirleyici bütüncül bir yapı arzederken, son dönem toplumsalında o etkisini gösterememektedir. Artık insanların sınıf aidiyetlerinin değişik kültürel özellikleri ile birlikte anıldığı bir döneme tanıklık edilmektedir. Geleneksel sınıf politikası modeli sınıf pozisyonundan kültür ve kimliğe ulaşırken, bugün kültür ve kimliğin sınıfsal bağlamdan öncelikli olduğu tartışılmaktadır (Kaya, Şahin Kaya, 2006: 45). Sınıf içerisinde kültürel özelliklerin ön plana çıkması sınıfın etkisini azaltmakla birlikte, yeni dönemde “bir araya gelişlerin de” kültürel temelli olması özelliğinin bir göstergesi olarak okunabilir.

VI. SONUÇ

Yeni sosyal hareketler içerisinde bir dönem aktif özne rolünü oynamış olan işçi sınıfının etkisi azalmıştır. Toplumsal mücadele farklı alanlarda, farklı örgütlenmelerle kendini ifade etmektedir. Ancak yaşanan bu değişim, toplumdaki sınıflar arasında çelişkinin ortadan kalktığı anlamına gelmemelidir.

Sınıfların ortadan kalkması için toplumda varolan eşitsizliklerin de ortadan kalkması gerekir. Ancak her türlü eşitsizliğin daha da arttığı, bireyler arasındaki gelir dağılımının daha da arttığı bir ortamda toplumsal sınıfların yok olduğunu iddia etmek yanlış bir ifade olabilir. Yoksulluk, gelir dağılımı gibi konularda yapılan ampirik çalışmalar toplumsal sınıflar arasındaki gelir dağılımında, refah dağılımında aranının daha da açıldığını göstermektedir.

Toplumsal çatışmaların sınıf dışı alanlarda gerçekleştiği ve bu çatışma türünün yükselişte olduğu bir dönem yaşanmaktadır. Bu da sınıfın etkisi yitirdiğini ileri sürenlerin en somut dayanağı olmaktadır. Oysa tarihsel süreç içerisinde toplumsal sınıflar kadar etkili, değişimi gerçekleştirmeyi hedefleyen başka bir grubun mücadelesi görülmemiştir. Ekonomi ile siyasetin birbirinden ayrılması süreci ile birlikte, siyaset de ekonomik düzlemde değil kültürel düzlemde gerçekleşmeye başlamıştır. Bu yeni dönemde de siyasetin öznesi kültürel temelli örgütlenen yeni sosyal hareketler olmuştur. Sınıf dışı çatışmaların belirlediği siyasa yaygınlaşmaya ve toplumu etkilemeye başlamakla birlikte, tüm bu gelişmeler toplumdaki sınıfsal çelişkilerin ortadan kalktığını göstermez. Bu da sınıfların hala etkisi koruduklarını ancak siyasal alanda etkisiz “göründüklerini” gösterir.

KAYNAKÇA

BAUMAN, Zygmunt, (1999), **Siyaset Arayışı**, (çev.), Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınevi.

_____, (2005), **Bireyselleşmiş Toplum**, (çev.), Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BERGER, Mark. T., (2001), “*The Nation State and The Challenge of Global Capitalism*”, **Third World Quarterly**, <http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t713448481>, **25/05/2010**.

BOTTOMORE, Tom, (1987), **Siyaset Sosyolojisi**, (çev.), Erol Mutlu, Ankara: Teori Yayınları.

COLLINICOS, Alex ve CHRİS Harman, (2006), **Neo-liberalizm ve Sınıf İşçi Sınıfı Değişti mi?**, (çev.), Osman Akinhay, İstanbul: Salyangoz Yayınları.

CLARK, T. Nicholls-LİPSET, S. Martin, (2007), “*Toplumsal Sınıflar Ölüyor mu?*”, (çev.), Hayriye Erbaş, **Fark/Kimlik Sınıf**, ss., 73-86, Der. Hayriye Erbaş, Ankara: Eos Yayınları.

ÇAHA, Ömer, (1998-1999), “*İdeolojik Kamusallığın Sivil Kamusalığa Dönüşümü*”, **Doğu Batı**, Sayı:5, ss., 73-96.

DEKKER Paul and ESTER Peter, (1990), “*The Political Distinctiveness of Young Professionals: ‘Yuppies’ or ‘New Class’?*” **Political Psychology**, Vol. 11, No. 2 (Jun., 1990), pp. 309-330, <http://www.jstor.org/stable/3791692> 15/02/2010.

ERAYDIN, Ayda, (1992), **Post-Fordizm ve Mekansal Öncelikler**, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.

ERBAŞ, Hayriye-COŞKUN, M. Kemal, (2007), “*Sınıf Kimliğinden Kültürel Kimliğe: Fark/Kimlik Politikalarının Yükselişi*”, **Fark/Kimlik Sınıf**, ss., 3-31, Der. Hayriye Erbaş, Ankara: Eos Yayınları.

FUREDİ, Frank, (2001), **Korku Kültürü**, Çev., Barış Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

HABERMAS, Jürgen, (1997), **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, çev., Mitat Sancar-Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.

HARVEY, David., **Postmodernliğin Durumu**, çev., Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.

HAYEK, Friedrich August, (1999), **Kölelik Yolu**, çev., Turhan Feyzioğlu, Ankara: Liberte Yayınları.

İNSEL, Ahmet, (2008), “*Sosyal Sınıflar Tarihe mi Karıştı?*” **Toplum ve Bilim**, Sayı: 113, ss., 21-28.

JAMESON, Fredric, (1994), “*Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Küresel Mantığı*”, **Postmodernizm**, (haz.), Necmi. Zeka, (çev.), Deniz Erksan, İstanbul: Kıyı Yayınları.

KALDOR, Mary, (1991), “*Yeni Dünya Düzeni İmgelemin Savaşı*”, **Birikim**, Sayı:27, ss., 30-44.

KAYA, İbrahim, “*Kimlik Politikaları: Tanınma mı Yoksa Hegemonya mı?*” **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi/Journal of Sociological Research 2007 / 1**, http://74.125.155.132/scholar?q=cache:1Ht0m39V9ZYJ:scholar.google.com/+tan%C4%B1nma+m%C4%B1+hegemonya+m%C4%B1&hl=tr&as_sdt=2000 20/04/2010.

KAYA, İbrahim ve ŞAHİN KAYA, Şehriban, (2006), “*Kimlikler Çağında Toplumsal Sınıf*”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, Yıl 2006, Sayı: 2, ss., 29-50.

KYMLICKA, Will, (2004), **Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş**, (çev.), Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

LIPIETZ, Alain, “*Fordizm and Postfordizm*”, (1993), **The Blackwell Dictionary of Twentieth Century Social Thought**, (eds.), W. Outwhite ve T. Bottomore, Oxford.

MCCHESENEY, Robert, vd., (ed.), (2003), **Kapitalizm ve Enformasyon Çağı**, (çev.), Nil Senem Çinga, vd., Erhan Baltacı ve Özge Yalçın (çev.), Ankara: Epos Yayınları.

MELUCCI, Alberto, (1999), “*Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması*”, **Yeni Sosyal Hareketler**, ss., 81-104, (Yay. Haz., Kenan Çayır), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

MORIN, Edgar, (1998), “*Bir Uygarlık Bunalımı*”, **Cogito**, sayı:14, ss., 102–117.

NALÇAOĞLU, Halil, (1990), “*Sosyalist Eleştiri ve Yeni Toplumsal Hareketler*”, **Birikim**, Sayı: 15, ss., 65–67.

NEGRI Antonio ve HARDT Micahel, (2004), **Çokluk**, (çev.), Barış Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

ÖNDER, Tuncay, (2003), **Ekoloji Toplum ve Siyaset**, Ankara: Odak Yayınları.

ÖNGEN, Tülin, (1996), **Prometheus’un Sönmeyen Ateşi –Günümüzde İşçi Sınıfı**, İstanbul: Alan Yayıncılık.

PAKULSKI, Jan, (2007), “*Toplumsal Hareketler ve Sınıf: Marksist Paradigmanın Çöküşü*”, (çev.), M. Kemal Coşkun, **Fark/Kimlik Sınıf**, ss., 31-71, Der. Hayriye Erbaş, Ankara: Eos Yayınları.

PORTA, Donatella Della ve DİANİ, Mario, (1999), **Social Movements An Introduction**, Oxford: Blackwell Pub.

SHAUN, Best, (2002), **Introduction to Politics and Society**, London: Sage Publications.

TEZCAN, Levent, (1998), “*Modern Devlet ve Yönetim*”, **Birikim**, Sayı: 107.

TOURAINÉ, Alain, (1999), “*Toplumdan Toplumsal Harekete*”. **Yeni Sosyal hareketler**, ss., 35-47, Kenan Çayır (der.), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

_____, (2002), **Modernliğin Eleştirisi**, (çev.), Hülya Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

WAGNER, Peter, (1999), **Modernliğin Sosyolojisi: Özgürlük ve Cezalandırma**, (çev.), Mehmet Küçük, İstanbul: Sarmal Yayınları.

WOOD, Ellen Meiksins, (2003), **Kapitalizm Demokrasiye Karşı**, İstanbul: İletişim Yayınları.

YILMAZ, Aytakin, (2001), **Çağdaş Siyasi Akımlar**, Ankara: Vadi Yayınları.

The Meaning of Class in New Social Movements

The issue of class has become an influential topic on politics during the period in which both politization and politics has become widespread in society. Depend on the politics, the weight of the class based social movements within social movements might be seen as a feature of social movements after 1960. After 1980, the paradigm of new social movements and the aim of social movements and their organization have developed new dimensions. New social movements leaving class-based organization behind have organized on identity based on culture and difference. Theories based on the arguments that ‘class has lost its effects’ or ‘class starts to disappear’ introduced because of these changes. In industrial society, concepts like ‘different life styles’, ‘individual life styles’ or ‘groups with recognition demand’ started to be used instead of ‘social classes. In this context, the production of politics is also based on individual level and dispersed manner by adapting itself to this change instead of orienting towards social classes.

In this study, the aim is to analyze class issue in the social movements. Reasons of loss of class affect and transformation of class structure will be analyzed. Class structure has become more diverse than more homogenous unity. The division of working class into three or more sub-class has decreased the meaning of class unity. Using professions for describing class structure has also decreased the homogeneity of class structure. The basic of the changing perception of class losing its effects is not based on the decrease of the class conflict rather decreasing of class conflict through this segmentation of class.

The issue of class seems to lose its significance for the politics in last period. Because of this lost based on structural changes, more diversified issues have become an issue of politics. In both politics and formation of civil society, class has become less affective comparing to previous period instead of the disappearance of class affect. Total disappearance of class affects means the disappearance of class. That is not the case rather the prominence of the class-based difference in the social structure has increased. The discourse of the development of middle class is not evaluated as a disappearance of class conflict. Quite contrary, new social class called ‘new poor’ has emerged and the difference between bottom and upper class in terms of income distribution has increased despite of the existing middle class. Because of that, the argument that class lost its effects is misleading for the social analysis.

The relation between class and new social movements after 1980 started to dissolve. Arguments on the new social movements are based on identity based culture and difference and theories started to deny the class affect. As a result of that, interpretations like disappearance of the need for leftist defense of working class and no need for social policy because of the growing service sector have defended in line with the neo-liberal politics. Based on these arguments, the development of new social movement based on not class has been defended.

The changes of production from fordist to post-fordist type have transformed structure of social classes. Individual values have changed with communal values. Individuality being a priority in both production and

consumption has also changed the representative of politics that turns to individual representation because this diverse structure of society has influenced politics.

Capitalism under globalization has reshaped society under global organization. In addition to determinism of economy in this new period, individual by recognizing difference start to act together with other individual who resembles to him/her. Thus, individual with benefits of globalization perceive his/her own cultural identities and these cultural identities have bring people together in this new period. Sense of belongingness of this new period might be ethnic, religious or cultural identities. In previous period, this was based on class, cultural values started to create this belongingness. The position of individual in society is based on his/her cultural identity. Being member of certain ethnic group or being a believer of certain religion has become more meaningful than being 'worker'. Social positioning of individual is now based on culture rather than economy that might be the reason of the decrease of class affect. The change of the belongingness in this way is parallel to the individualization of both production and consumption.

Individualization has promoted with global capitalism and neo-liberalism, fragmentation of both social relations and community has turned citizen into consumer. During this transition, politics once communities interested in, has lost its meaning for individual. More comprehensive and united understanding of politics in previous period has turned more diversified politics. Politics has turned to produce policy on this diversification. Culture based movements called new social movements has become a part of this diversified politics on this emerging new structure.